

Inteligencija naroda i njegovo bogatstvo

Postoje brojne teorije o uzrocima nejednakosti među narodima. Prva velika skupina teorija, koju je začeo Montesquieu 1748. tvrdi da razlike bogatstva među narodima ovise o klimi. Kako se u izuzetno vrućim (i hladnim) uvjetima ne može postići visoka proizvodnost, zemlje u tropskom pojasu su nužno siromašnije od onih u umjerenom pojasu. Druga velika skupina teorija, tzv. teorija ovisnosti, tvrdi da su ekonomski razvijeni narodi odgovorni za siromaštvo nerazvijenih, jer svojom dominacijom na svjetskom tržištu prisiljavaju siromašne na vrstu proizvodnje koja odgovara bogatijima. Prema trećoj, neoliberalnoj teoriji, razlike u bogatstvu naroda ovise o razmjerima dominacije tržišta u ekonomskim odnosima (što je više tržišta, to je bogatstvo veće). Četvrta velika skupina teorija obrađuje psihosocijalne faktore, stavove, motivacije, obrazovanost, povjerenje i sl.

Toj skupini pripada i niz istraživanja o odnosu inteligencije pojedinaca i njihovog bogatstva. Dosadašnja istraživanja odnosa inteligencije i dohotka pojedinaca pokazala su da među njima postoji razmjerno značajna korelacija. U Jencksovoj studiji iz 1972. korelacija inteligencije i dohotka pojedinaca procijenjena je na 0.35. U Huntet-Hunterovoj studiji iz 1984. korelacija inteligencije i dohotka varirala je između 0.30 i 0,60 za različita zanimanja. Iz tih istraživanja kristalizirala se hipoteza prema kojoj bi se moglo očekivati da inteligencija grupe utječe na bogatstvo grupe. U studiji Britanskih otoka vođenoj između 1940. i 1950. korelacija prosječnog koeficijenta inteligencije i dohotka stanovništva iznosila je 0.73, dok je slično istraživanje u Sjedinjenim državama iz 1950. (Davenport i Remmers) pokazalo još viši koeficijent korelacije tj. 0,81.

Međutim, najkontroverznija knjiga s tog područja, Richarda Lynna (profesora iz Ulstera) i Tatu Vanhanena (profesor Sveučilišta u Tampereu) *IQ i bogatstvo naroda*¹, dokazuje da postoji značajna korelacija između inteligencije naroda i njegovog bogatstva, odnosno ukratko da su narodi onoliko bogati koliko su njihovi građani pametni. Kako bi ispitali hipotezu, autori su prvo utvrdili ili procijenili kvocijent inteligencije za osamdeset i jedan narod. Te su skale dobivene iz različitih nacionalnih testova (uglavnom na temelju tzv. Standardnih progresivnih matrica), iz studija koje su izvedene u vremenskom rasponu od 1950. do 2000. godine. Mjera usporedbe tj. standard 100, postavljen je za Britaniju gdje su se te matrice koristile po prvi puta. Prema tim skalama, prosječni nacionalni kvocijenti inteligencije variraju između 107 za Hong Kong do 59 za Ekvatorijalnu Gvineju. Prosječna svjetska inteligencija iznosi 90.

Prema Philippeu Rushtonu, jednom od poznatijih (ali i ozloglašenijih) istraživača inteligencije i rasne pripadnosti, upravo je podatak o prosječnoj inteligenciji svijeta najznačajniji. "Prosječni nacionalni IQ svijeta je samo 90. Manje od 1/5 zemalja ima IQ jednak ili blizak britanskome prosjeku od 100. Više od polovine zemalja ima IQ 90 ili manji. Ako je točan zaključak autora da IQ od 90 predstavlja prag za tehnološke ekonomije, onda nas to suočava s bitnim problemom." Autori su utvrdili da zemlje Pacifika imaju najviše koeficijente inteligencije: Japan, Južna Koreja, Tajvan, Kina, Hong Kong i Singapore imaju IQ viši od 105. Sljedeće inteligentne nacije su zemlje Europe, Amerika, Kanada, Australija i Novi Zeland, s prosjekom od 100. U Sjevernoj Africi i većini zemalja Latinske Amerike, prosjek je oko 85, a u subsaharskoj Africi i na Karibima bliži 70. Ti rezultati pokazuju kako su rijetko izrečene pretpostavke ekonomista i politologa o tome da svi narodi imaju isti prosječni IQ posve pogrešne. Narodi koji imaju visok IQ imaju i visok stupanj obrazovanja i velik broj pojedinaca koji značajno pridonose nacionalnom kulturnom životu. Oni će vjerojatnije razviti učinkovite javne službe i infrastrukturu; isto tako oni imaju više inteligentnih političkih vođa koji nacionalnim ekonomijama učinkovito barataju."

Tablica prosječnih IQ prema standardnim progresivnim matricama

Zemlja	prosječni IQ	Zemlja	prosječni IQ
Argentina	98	Australija	98
Britanija	100	Sjedinjene države	98
Kanada	97	Kina	98
Kongo	72	Hrvatska	90
Češka	98	Njemačka	105
Slovenija	95	Rusija	98
Rumunjska	94	Poljska	92

¹ Lynn, Richard, Tatu Vanhanen 2002. *IQ and the Wealth of Nations*, Praeger Publishers, Westport CT.

Slovačka	98	Peru	76
Portugal	91	Izrael	94

Prema: Lynn, Vanhanen 2002.

U većini zemalja postoji više takvih istraživanja, a IQ u njima često značajno varira. Primjerice, istraživanja u Kini procjenjuju kineski IQ između 92,5 i 103, a u Poljskoj čak između 92 i 106. Lynn i Vanhanen su u tim slučajevima uzimali u obzir medijan tih rezultata, ili su prihvaćali rezultate koji su dobiveni iz testova pomoću standardnih progresivnih matrica. U brojnim slučajevima autori su se oslanjali i na druge vrste testova, uključujući i notorni Goodenough-Harrisov test "Nacrtač čovjeka".

Uzorci tih istraživanja također se bitno razlikuju. U nekim manje poznatim državama uzorak je iznosio svega dvadesetak ispitanika, dok je jedna američka studija imala uzorak od 64.000 ispitanika. U nekim slučajevima ispitivana su djeca, u drugima odrasli. Takva varijabilnost testova bila je izvor jakih kritika. Posebno izraženi protesti bili su i zbog niskog koeficijenta inteligencije u Izraelu.

Autori potom navode podatke (skale) o ekonomskom bogatstvu naroda: GNP po glavi stanovnika (1998), realni GDP po glavi stanovnika (1998), stopu rasta GDP po glavi (u razdoblju između 1950. i 1990) odnosno stopu rasta GNP po glavi stanovnika (u razdoblju između 1976. i 1998.), i tvrde da korelacija nacionalne inteligencije i dvaju mjera nacionalnog dohotka po glavi stanovnika iznosi 0,706 (za GNP po glavi stanovnika) odnosno 0,757 za realni GDP po glavi stanovnika, odnosno da su u oba slučaja korelacije statistički izuzetno značajne. Korelacija sa stopama rasta je nešto niža (0,605 za rast GDP, odnosno 0,643 za rast GNP).

Lynn i Vanhanen analizirali su slučajeve značajnih odstupanja od regresijske linije. U prvom slučaju riječ je o zemljama koje imaju "viši" dohodak od inteligencije, poput Katara, Južne Afrike i Bermuda, koje uglavnom imaju značajan dohodak od sirovina ili pak od turizma. U drugom slučaju, riječ je o zemljama koje imaju bitno viši kvocijent inteligencije od dohotka. Takve su zemlje gotovo sve bivše komunističke zemlje, Filipini, Južna Koreja, Tajland i Urugvaj. Kada bi se iz izračunavanja korelacija uklonile sve te zemlje korelacija inteligencije i dohotka bila bi daleko viša.

Kao što svaki imalo statistički obrazovaniji čitatelj zna, korelacija dvaju ispitivanih faktora ne znači da među njima postoji uzročno-posljedična veza. Međutim, autori dokazuju upravo to, naime da inteligencija uzrokuje njoj razmjerno bogatstvo naroda. No značajna korelacija može imati i posve drukčija uzročna objašnjenja. Jedno od glavnih konkurentnih objašnjenja jest da na inteligenciju utječe razina obrazovanja. Premda je korelacija obrazovanja i inteligencije mnogo jača, autori dopuštaju da obrazovanje predstavlja "izvjesni pozitivni feed-back", naime da pojačava razinu dohotka.

Procjena za Hrvatsku napravljena je iz Sorokinove studije iz 1954., a prema toj studiji prosječni hrvatski IQ na razini je svjetskog prosjeka i iznosi 90. Iz Lynn-Vanhanenovih usporednih tablica, zanimljivo je vidjeti koliki bi nacionalni dohodak mogli očekivati prema procijenjenoj inteligenciji pojedinog naroda. Primjerice, prema hrvatskom kvocijentu inteligencije, u Hrvatskoj je GDP (1998.) morao iznositi \$11.782, odnosno on je trenutno za \$5000 manji od očekivanog na temelju "poravnanja" inteligencije i bogatstva. Kao što smo rekli hrvatski primjer bio je tipičan za gotovo sve istočnoeuropske i bivše (i sadašnje) komunističke zemlje.

Međutim, prema Lynn-Vanhanenovim podacima, inteligencija Hrvata je 5 bodova manja od slovenske ili čak 8 od češke, mađarske i slovačke, unatoč tvrdnji autora da se ona može dovoljno dobro procijeniti na temelju koeficijenata inteligencije susjednih naroda, i unatoč činjenici da smo niz godina imali isti ekonomski sustav. Kako objasniti te razlike na štetu "hrvatskog" koeficijenta inteligencije? Nagađam da je odgovor u sljedećemu: Sorokinova studija prosječne inteligencije u Hrvatskoj bila je pedesetih godina pionirska, ali je na popisu studija iz kojih su procijenjeni koeficijenti ona najstarija od svih. Poznate studije inteligencije i klasne pripadnosti Richarda Herrnsteina i Charlesa Murraya, *The Bell Curve* iz 1994. (ozloglašena po tvrdnji da je socijalna pomoć kontraproduktivna jer ne rješava problem niske inteligencije socijalnih slojeva), kao i Neisserova studija iz 1988., pokazale su da se koeficijent inteligencije brojnih naroda tijekom 20. stoljeća bitno povećao. Stoga je posve moguće (i realno) da je do sličnog povećanja IQ u Hrvatskoj došlo i u razdoblju od 1954. do danas.

Lynn-Vanhanenova studiju mnogi su kritizirali i odbacivali. Ona doista sadrži mnoge nedosljednosti. U tako velikoj i široko zamišljenoj studiji moguće su pogreške i ad-hoc "doktoriranje" podacima kako bi se potvrdila hipoteza. Ali mnogo je bitnije pitanje ima li takve studije smisla izvoditi u budućnosti. Moj je odgovor načelno pozitivan; naime, ima ih smisla raditi kao što ima smisla rangirati zemlje po korumpiranosti, po dohotku, rizičnosti ulaganja ili po koječemu drugome. Ali tvrditi da prosječna inteligencija naroda determinira ekonomsku budućnost neke zemlje, kao što tvrde Lynn i Vanhanen, prilično je besmisleno. Socijalna stvarnost, u koju treba ubrojiti ratove, migracije populacija, slučajne ekonomske krize i brojne druge faktore bitno je kompleksnija.